

GADELIUS, BROR

Massornas sjäsliv och andlig smitta

1907

EOD - Millions of books just a mouseclick away! In more than 12 European countries!

Thank you for choosing EOD!

European libraries are hosting millions of books from the 15th to the 20th century. All these books have now become available as eBooks – just a mouse click away. Search the online catalogue of a library from the eBooks on Demand (EOD) network and order the book as an eBook from all over the world – 24 hours a day, 7 days a week. The book will be digitised and made accessible to you as an eBook.

Enjoy your EOD eBook!

- Get the look and feel of the original book!
- Use your standard software to read the eBook on-screen, zoom in to the image or just simply navigate through the book
- *Search & Find*:* Use the full-text search of individual terms
- *Copy & Paste Text and Images*:* Copy images and parts of the text to other applications (e.g. word processor)

*Not available in every eBook.

Terms and Conditions

With the usage of the EOD service, you accept the Terms and Conditions provided by the library owning the book.

- Terms and Conditions: <https://books2ebooks.eu/csp/en/nls/en/agb.html>

More eBooks

Already 40 libraries in over 12 European countries offer this service.
Search books available for this service: <https://search.books2ebooks.eu>
More information is available at <https://books2ebooks.eu>

LA

NT -

GEN

NDI

TER

158

08

Kungl. Biblioteket
STOCKHOLM

Sv. saml.

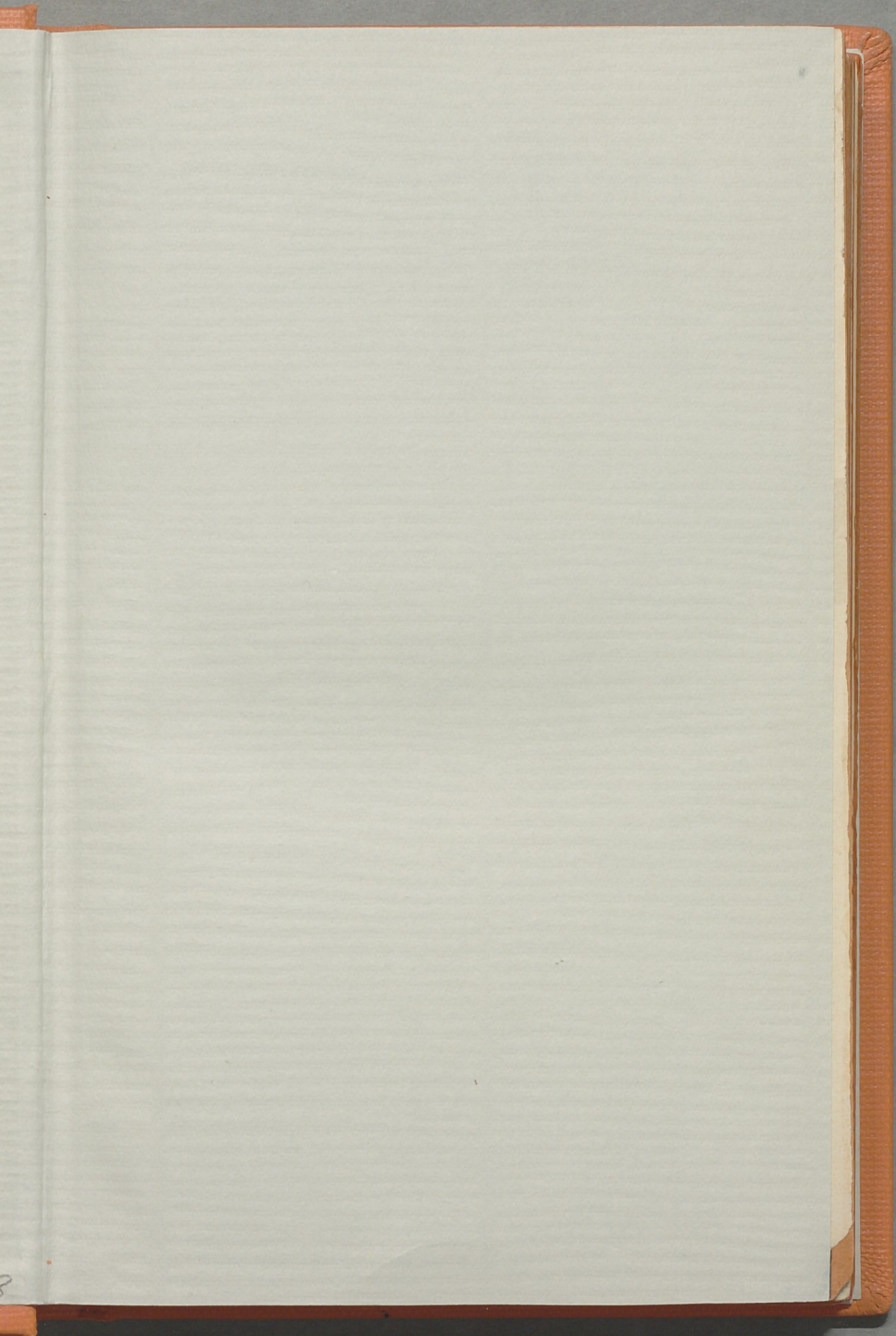
Polygr.

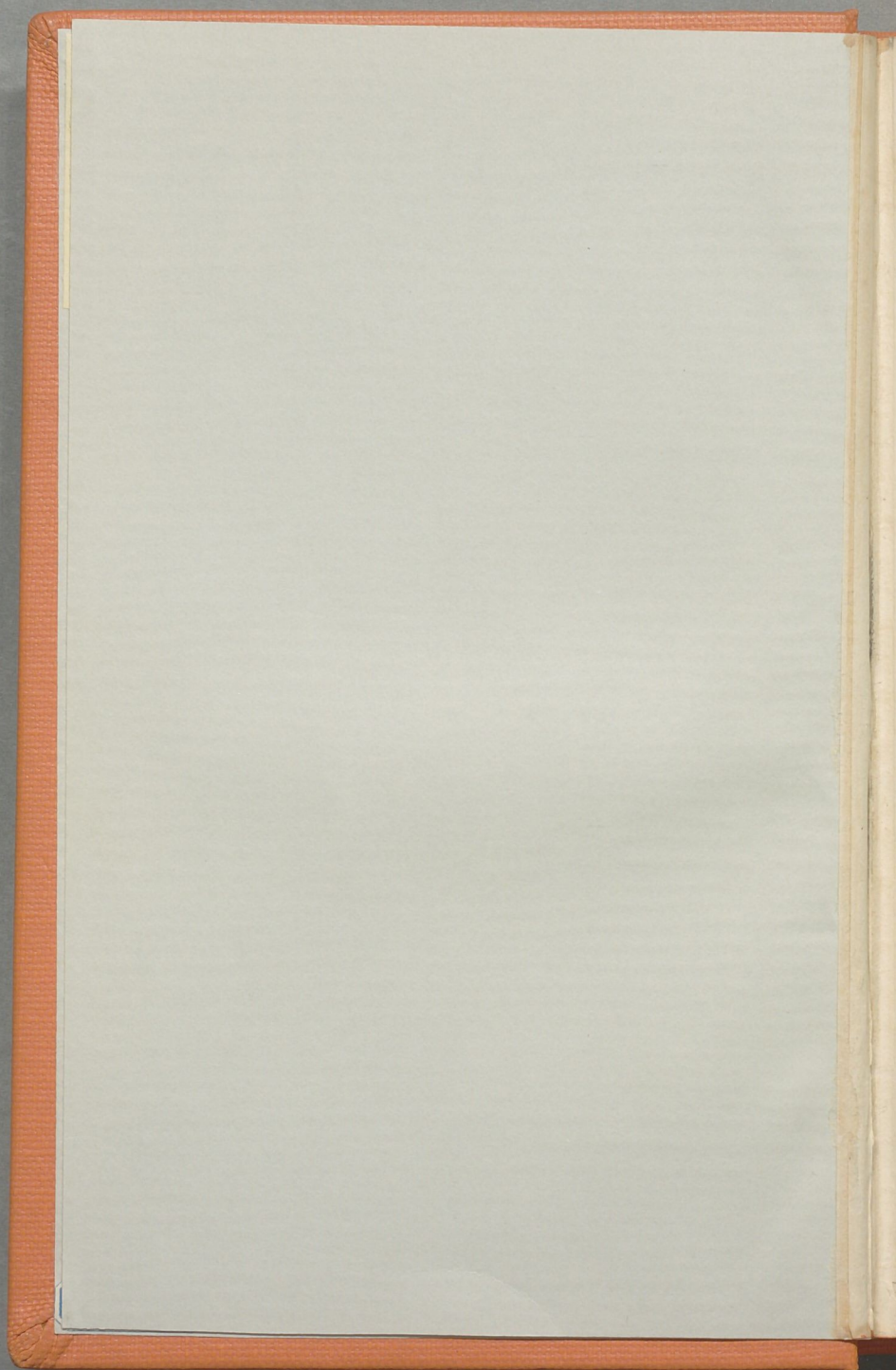
Sällsk.

Ex. A

RYBRANTS
BOKBINDERI EFTR.
STOCKHOLM

Amib. 1978

STUDENTFÖRENINGEN

VERDANDIS
SMÅSKRIFTER.

152.

MASSORNAS SJÄLSLIV
OCH
ANDLIG SMITTA

AV

B. GADELIUS,

professor, överläkare vid Stockholms hospital.

STOCKHOLM

ALBERT BONNIER

Av Verdandis Småskrifter hava intill år 1908 utkommit
153 nummer.

Varje nummer kostar 25 öre.

1. Om människans ursprung av lektor *G. Adlers*. 3:e uppl.
2. Dödlighetens avtagande i Sverge och orsakerna därtill av prof. *Curt Wallis*. 2:a uppl.
3. Koranen, Muhammedanernas bibel, av prof. *H. Almqvist*. 3:e uppl.
4. Nutidens arbetssätt av byråingenjör *Karl af Geijerstam*. 3:e uppl.
5. Om överläggningar och beslut, en hjälprede, av *Axel Svenson*. 10:e uppl.
6. Istiden av prof. *A. G. Högbom*. 3:e illustr. uppl.
7. *Lars Johan Hierta* av bibliotekarien *Harald Wiesselgren*.
8. Skolans ställning till religionsundervisningen i Sverge och andra länder av *Anna Whitlock*. 2:a uppl.
9. Skatterna till staten av red. *Harald Sohlman*. 2:a uppl.
10. Från människosläktets barndom av *Ellen Key*. 3:e uppl.
11. Den industriella arbetarfrågan av *Gustaf Siösteen*. 2:a uppl.
12. Husdjurens skötsel av folkhögskolläraren *J. F. Hallenborg*. 2:a uppl.
13. Tillståndet i Frankrike före revolutionen 1789 av *O. v. Zweigbergk*. 3:e uppl.
14. *Voltaire* och hans strid mot fördomarna i religion och samhälle av *Hellen Lindgren*. 3:e uppl.
15. Om tanke- och yttrandefrihet av *John Stuart Mill*. Övers. av prof. *Hj. Öhrvall*. 3:e uppl.
16. Jorden och solsystemet av prof. *Karl Bohlin*. 3:e uppl.
17. Om pengar av bankofullmäktig *Emil Meyer*. Övers. och bearb. av bankdir. *Johan Lilliehöök*. 2:a uppl.
18. *Giordano Bruno*, en tankefrihetens martyr, av *Johan Bergman*. 3:e uppl.
19. *Syndafloden*, efter *Edv. Suess*, av doc. *Gunnar Andersson*. 2:a uppl.
20. Den politiska röststrätten av fil. dr. *David Bergström*. 6:e uppl.
21. Färgernas betydelse i djur- och växtvärlden av *G. F. Steffen*. 2:a uppl.
22. Den stora franska revolutionen av red. *Otto v. Zweigbergk*. 2:a uppl.
23. Om förebyggande av eldfara och om eldsläckning av *Edvard Wavrinsky*.
24. *Karl Ivarsson* och lantmannapartiet av litteratör *Emil Svensén*.
25. Huru böra mjälerierna betala mjölken? av *K. F. Lundin*.
26. Folkbildningspolitikern *Adolf Dieterweg* av *Fridtjuf Berg*.
- 27—28. Växternas skyddsmedel emot yttervärlden av doc. *B. Lidforss*.
29. Församlingsrätten av v. häradshövding *Karl Staaff*. 2:a uppl.
30. Språket, dess liv och ursprung av fil. dr. *Karl Ljungstedt*. 2:a uppl.
31. Likbränning eller begravning? av ingenjör *Per Lindell*. 2:a uppl.
32. Slumpen. Något om sannolikhetsberäkning av fil. dr. *Ivar Damm*.
33. Normalarbetsdagen av prof. *Gust. F. Steffen*. 2:a uppl.
34. Finland av bibliotekarien *Harald Wiesselgren*. Med karta.
35. Moralens utveckling av *Ellen Key*. 2:a uppl.
36. Om rättstavningen av *E. H. Lind*.
37. Irland och Parnell av *O. W. Ålund*.
38. Om testamente av juris kand. *Bernt E. Drakenberg*. 2:a uppl.
39. Konstgjorda gödselämnen av agronomen *G. Berglund*.
40. Industrin och kvinnofrågan av överingenjör *S. A. Andrée*.
41. Eiden av doc. *Wilhelm Palmær*.
42. Rättskrivningens grunder av prof. *Adolf Noreen*.
43. *Kolumbus och upptäckandet av Amerika* av prof. *Karl Ahlenius*.

(Forts. å omsl. 3:e sida.)

UPPSALA

STUDENTFÖRENINGEN VERDANDIS SMÅSKRIFTER. 152.

MASSORNAS SJÄLSLIV

OCH

ANDLIG SMITTA

AV

B. GADELIUS,

professor, överläkare vid Stockholms hospital.

(Första—fjärde tusendet.)

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Innehåll.

Massornas sjäsliv och andlig smitta.

1. Massornas sjäsliv	3
2. Andlig smitta	23

STOCKHOLM

ALBERT BONNIERS BOKTRYCKERI 1907

St Veits dans (se sid. 37).

Efter Breughel d. ä.

1. Massornas sjäsliv.

Varje människa, säger man, är barn av sin tid. Hela hennes livsgärning är en återverkan av de många människors verk och handlingar, med vilka hon direkt eller indirekt kommer i beröring, men en återverkan, som innebär en personlig omsättning. Antingen nu denna omsättning av tidens andliga innehåll, som utgör varje människas livsgärning är att förlikna vid en flykt på egna vingar eller vid ett beskedligt krälände i den stora människostacken, så är individen dock utgången ur denna stack och avlastar där i sin ordning resultatet av sin livsgärning. Individen utgår ur massan, och massan växer genom individen, detta är den andliga utvecklingens kretsgång, som oupplösligen kvarhåller individen i massans famn, huru mycket den på egen hand än strävar att avlägsna sig därur. Det är sålunda icke ur denna synpunkt av samhörighet med individen, som massornas psykologi tagit form — nej massornas

psykologi är individens betraktelser, när den strävat sig ut ur stacken och sitter för sig själv, beskådande det myllrande livet i denna. Den gör då sina jämförelser. Den kan icke se massan ur massans synpunkt utan ser den ur sin egen, ur individens, och *tillmåter därför massan en slags personlighet.*

Ur denna synpunkt får massan sålunda intresse såsom en sak för sig. Massan ter sig som *en andlig enhet*, den har ett sjäsliv, som i viss mån är något annat än alla de individers som myllra i densamma. Detta kan ju vid första påseende förefalla egendomligt, men synes verkligen vara förhållandet. — En fysisk massa är blott summan av alla dess smådelar, och dess form och övriga egenskaper bestämmas av dessa smådelars beskaffenhet, en psykisk massa är alltid något annat än det man får genom en ren addition av individernas egenskaper. Här är det icke längre fråga om en föreningsprocess av matematisk enkelhet; man skulle snarare vilja använda bilden av en kemisk förening. Massans andliga fysiologi är därför icke blott att likna vid en sammansatt fotografisk bild, där de vanligast förekommande individuella egenskaperna bestämma ansiktslinjernas och uttryckets karaktär och hållning, massan har också vissa kollektiva särdrag *stundom mer tilltalande, oftare dock mera avskräckande*, än dem individerna kunna berömma sig av eller ställas till räkning för.

Vi skola nu något närmare betrakta de psykiska egenskaperna, som utmärka massans sjäsliv. För det första måste vi komma överens om, att massan *såsom kollektiv personlighet* befinner sig på ett outvecklat, ett ofullgånget och mera elementärt stadium. Detta förhållande är ju egentligen nyckeln till ett förstående av massans hela psykologi. Det är av vikt, att vi erinra oss det, när vi bedöma *massans intelligens* och ännu mer, när vi bedöma *massans moral*, ty någon egentlig uppfattning av moraliska

värden kan man knappast tillerkänna massan; den följer de starkaste intressena, blåser med de våldsammaste vindarna, och dess flöjel rör sig hinsides uppfattningen om gott och ont.

Med den ofullkomliga och elementära arten av massornas sjäsliv sammanhänger dess viktigaste egenskap: *massornas benägenhet för efterrapning och suggestion.*

Efterrapning och suggestion är strängt taget samma sak. Efterrapning är suggestion i dess enklaste form. Om någon hör ett ord uttalas och ögonblickligen och alldeles ofrivilligt uttalar samma ord, så kalla vi en sådan ovillkorlig och reflexartad process en efterrapning.

En dylik process har intet med medvetandet att göra och kan iakttagas hos lägre djur, vilkas sjäsliv helt visst ej utvecklats till något medvetande. Hos dessa lägre djur kan efterrapningen till och med vara av största betydelse, särskilt för djurens samliv och sociala säkerhet. Jag skall här meddela ett exempel, som icke är utan sin betydelse för massornas psykologi.

I veten alla, med vilket ursinne en svärm getingar anfalla en förment fiende. Man frågar sig ovillkorligen, vad det är som åstadkommer en sådan enighet hos dessa tusentals angripare? Enligt en framstående kännare av djurens liv* är sammanhanget följande. I överensstämmelse med en genomförd arbetsfördelning tjänstgöra vissa getingar städse som vaktposter. Då fara är å färde, flyga dessa in i boet och återvända ögonblickligen ut i det fria och surra ursinnigt. Deras surrande är ett uttryck för deras vrede och oro. De innevarande följa exemplet, fara ut och uppstämman likaledes ett samfällt surrande. Men med surrandet vaknar en lika unison ilska, och de kasta sig alla över första bästa föremål, vanligen en springande människa. Det hela är en serie rena efterrapningar, de meddela sig icke på annat sätt med varandra. Hela församlingen flyger ut, därför att vaktposterna flyga ut och surra därför att dessa surra. Men surrandet kan i sin

* Espinas, cit. efter Sighele: La foule criminelle.

ordning icke ske utan att ilskan vaknar, enär det med säkerhet förefinnes det mest intima samband mellan vissa psykiska nervelement och de nervelement vilka betinga surrandet.

Knappast mera invecklad är efterrapningens mekanism hos människan. Ju svagare eftertanken d. v. s. medvetandet funktionerar, dess mera ovillkorligt komma dylika reflexartade rörelser till utförande. Det kan med andra ord — under vissa gynnsamma yttre betingelser — förhålla sig med en människomassa som med en svärm getingar. Den följer sin ledares exempel. Hans vreda ord och ursinniga gester väcka dess vrede och ursinne och hela hopen störtar sig som en getingsvärm över sitt offer. — Allt beror sålunda på ledarens medryckande och suggererande förmåga. Massans tapperhet och massans feghet kan vara en omedelbar verkan av efterrapning. Det är därför av en stor psykologisk betydelse att befälet i krig går framför truppen. Anförarens tapperhet smittar ifrån sig och rycker den fegaste med sig i hänförelse, men med samma lätthet kan rädslan sprida sig som en fruktansvärd smitta även bland de tappraste soldater.

Imitationen är som nämnt en primitiv form av suggestion, och, för att en sådan jämförelsevis enkel reflex skall komma till stånd, förutsättes att den ej hämmas och motverkas av medvetna inflytelser. — Under en del abnorma tillstånd, hos idioter och vissa sinnessjuka, är det tillräckligt att framför den sjuke utföra vissa rörelser, för att dessa rörelser ögonblickligen skola upprepas. Men även i stort kan sådant förekomma, varpå en del egendomliga folkepidemier äro exempel. Ni har nog alla hört talas om de intressanta folksjukdomar, som under benämning av S:t Veits dans, S:t Johannes' dans m. m. grasse-rade under medeltiden, och vilka sannolikt hade sin djupaste orsak i den allmänna utmattning och skräck, som pestens härjningar förorsakat. Epidemien utgjordes av en

smittosam danssjuka. — Genom byar och städer dansade massor av folk till tonerna av pipor och klarinetter, icke för sitt nöjes skull utan av en obetvinglig drift att dansa, och de som sågo därpå blevo genast smittade och måste dansa med. — I Italien ställde man danssjukan i ett visst sammanhang med en spindel, den s. k. taranteln vilkens bett ansågos vara mycket giftiga. Därför kallades den italienska folkepidemien »tarantismen» och den ännu förekommande tarantellan har sitt ursprung från dessa tider. — En egendomlig folksjukdom, som i viss mån påminner om tarantismen, förekommer i vår tid på ön Yezzo i Japan hos det s. k. Ainufolket, vilket folk är mycket för-
supet och degenererat och står på en mycket låg kulturgrad. Sjukdomen, som är särdeles utbredd, kallas Imu-bacco av »Imu» som betyder vara rädd och »bacco», gammal kvinna. Den har sitt ursprung ur rädsla för vissa djur, särskilt ormar. När en orm visas för en person disponerad för Imu-bacco, eller om blott ormens namn nämnes, råka dessa personer i ett egendomligt tillstånd, varunder de efterapa allt, de se andra personer utföra. En japansk sinnessjukläkare, som nyligen beskrivit folksjukdomen, visar i sitt arbete en del fotografier av en grupp villt gestikulerande människor; deras vilda gester voro en efterapning av de våldsamma rörelser som en ung Ainu-tolk utförde framför truppen. — Vi se i dylika epidemiskt eller endemiskt förekommande sjukdomar, huru imitations-tvånget stegras till ytterlighet, men vi böra ihågkomma, att en benägenhet för efterapning är en allmän egenskap, som förekommer både hos djur och människor.

Suggestionen, i en trängre mening, ligger något högre på den psykologiska skalan än imitationen, ehuru ingen väsentligare skillnad eller gräns finnes mellan dem. Liksom imitationen, efterapningen, är en reflexartad process som ej har något med medvetandet att göra, förutsätter också suggestionen, att medvetandet håller sig utanför eller förblir passivt.

✓ Då människor behärskas av någon stark känsla, rädsla, orolig väntan, hänförelse o. s. v., är hon alltid mottaglig för suggestioner i en viss riktning. Var och en vet huru tacksamt det är, att i skymningen berätta spökhistorier för en samling unga människor, och huru helt berättaren har en sådan åhörarskara i sina händer. Sedan man väl lyckats åstadkomma den begärligt lyssnande hållningen, varunder väntan är spänd till det yttersta, kan det vara farligt nog, att alltför kraftigt påverka auditoriets fantasi med suggestioner. — De gamla rättegångsprotokollen från våra hexprocesser under Carl XI innehålla en mängd ypperliga exempel på massuggestioner hos barn, vilka under extatiska drömtillstånd trott sig vara i Blåkulla, och vilka i sin ordning suggererade de vuxna, folket, domrarna, kungl. hovrätten ja, kungl. maj:t själv.

✓ Starkt suggererande verkar även åsynen av andra människors känsloutbrott, och detta i så mycket starkare grad i en församling av människor, som är av tämligen likartad (homogen) beskaffenhet.

Jag skall här meddela ett ganska färskt exempel, hämtat ur en tämligen excentrisk, frireligiös tidning (N-bladet) för tisdagen den 19 mars 1907. Artikeln i fråga är skriven av en norsk präst, en av den kände pastor Barratts anhängare, och har till överskrift: »Guds ande kommer över barnen.» Här berättas om några små barn som talade i tungomål. »På ett möte i en metodistkyrka sades Guds ande hava kommit som en blix, som slår ner på flera ställen på en gång. Bland annat började en liten flicka ropa på Jesus och sedan prisa honom och tala med tungor jämte ett par gossar. Nästa afton upptogo dessa barn nästan hela mötet i ett annat kapell. Att börja med förargades en del av de närvarande, men slutligen skingrades all kritik, ty då blev en av gossarna hänryckt och samtidigt en ung flicka, som Guds ande grep för första gången. De begynte nu beskriva all den härlighet, som

visade sig för dem. De pekade med slutna ögon på det de sågo och ropade. Å, se dock! Se, Jesus! Se, han kommer! Han står och vinkar. Å, stå honom icke emot. Å, nej då så härligt. Se, himlen är öppen. Se, änglarna. Å, nej så vackert. Och se, Jesus! Se, han vinkar åt oss. Nu må ingen stå honom emot längre. Se, det nya Jerusaleml! Se, palmerna! — Se, där komma fyra män och vilja in i himlen, men till de tre säger han, att han icke känner dem. Den fjärde sjunger en lovsång och får komma in.» »Och så följde,» skriver den norske prästen, »genom dessa omyndigas munnar en omvändelse- och helgelsepredikan, så allvarlig och gripande, att hela församlingen blev förkrossad och störtade ned på golvet i bön och rop och lovprisning.»

Människor, som leva på ett mera primitivt kulturskede, äro mera likartade. De hava även en större benägenhet att skocka sig tillsamman och bilda massor och kollektiva enheter, som påminna om djurens samhällen. Deras primitiva föreställningar av religiös eller politisk art äro allas gemensamma tillhörighet, de tänka alla samma tankar, hava samma tro och samma fruktan, dela samma livssyn och hava samma livsmål, de äro som många kroppar, vilka alla hava en själ, och de kunna alla på samma gång gripas av samma idé eller smittas av samma villfarelse. Dessa människoskaror äro som en enda likformigt sammansatt massa av nerver, och när en individ, en del av denna massa fattas av våldsam rörelse genombävas hela massan därav. Det är ju vanligen massornas egna slumrande tankar och böjelser, som förkroppsligats hos folkledaren, det är han, som uttalar det förlösande ordet och drager slöjan från det mål, som dunkelt skymtat för folket. Hans makt är därför oinskränkt, och hans blotta åsyn verkar hänförelse. Medeltiden är särskilt intressant för studiet av massornas sjäsliv. Medeltiden är också synnerligen rik på dessa halvt mystiska uppenbarelser, personi-

fikationer av tidsandan, hos vilka folkets dunkla ingivelser vakna till klarhet. En sådan personlighet var t. ex. Peter Eremiten, det första korstågets profet och förkunnare. Sällan har väl *en idé* så suggererat massorna som tanken, att erövra den heliga graven, på det första korstågets tid. Men så intressanta dessa historiska händelser än äro, ej minst för det ämne vi sysselsätta oss med, förutsätter jag dock, att de äro så bekanta, att jag här ej lämpligen bör ingå på de samma.

De egentliga korstågens intresse för massornas psykologi förbleknade dock vid jämförelse med det s. k. barnkorståget, vars karaktär av massuggestion och omedelbar andlig smitta är mera påfallande. — Även barnkorståget hade sin profet och förkunnare, en ung herdegosse vid namn Etienne (eller Stefan) från Vendôme i Frankrike. Hans extatiska predikningar samlade från alla delar av Frankrike 8 till 10-åriga gossar; han förenade dem i en stor här på omkring 30 tusen barn och tågade sedan från Paris till Marseille, där barnhären inskeppades för att avgå till det heliga landet och erövra Kristi grav. Färden för de trosvissa unga korsriddarne avlopp som bekant i högsta grad olyckligt. Detta försiggick år 1212.

Det är icke det minst egendomliga vid dessa fenomen, att på samma gång, i olika delar av Europa, samma ingivelse griper den outvecklade barnfantasiën. Det är ju som bures den andliga smittan av fysiska frön, som följde med vindarna. Och en gång väckt, sprider sig rörelsen som elden sprider sig i torrt gräs. Det är här icke nog att säga, att barnen efterapade varandra; imitationsbegäret spelade naturligtvis sin roll liksom det alltid gör i barnåren och hos psykiskt omyndiga. — Man får framför allt taga hänsyn till den betydelse korstågstanken hade i tidens medvetande. De äldres extas överfördes på barnen, och den ingivelse, som grep dessa, var länge för-

beredd hos massorna, den var återklangen av en av de starkaste toner som någonsin ljudit från folkens hjärta.

I sådana tider av primitiv hänförelse, buren av enkla, stora tankar, är mänskligheten som en enda själ. Människorna leva då i en omedelbar och undermedveten, halvt mystisk gemenskap med varandra, och man måste under sådana förhållanden förbise individen för massan, individen förlorar sin självständighet i massan, massan är det hela, det enda personliga. Vi se likartade förhållanden hos djuren. En skara flyttfåglar lyfter samtidigt vingarna, alla ordna sig i en klunga, som ofta bibehåller en bestämd yttre form, och färdens gång är i samma takt utan slitningar från något håll, mot samma mål. Samma resplan, samma ledande idé tyckes besjåla dem alla. Individerna äro som smådelar i samma kropp, vilken hålles tillsamman av ett osynligt bindeämne, instinkten, den outvecklade föreställningen.

På sådant sätt förhöll det sig alltså med människorna i dessa primitiva tidsåldrar, ja, på sådant sätt kan det förhålla sig med människor ännu i dag, då någon av alla fatbar, allas intressen främjande, gripande och besjälade tanke utövar sitt utjämnande, alla rangskillnader och olikheter förminskande inflytande på individerna, en tanke som river bort de egna smärre önskemålen och fördelarna, samlande allas uppmärksamhet, allas strävan i en enda punkt, ett gemensamt mål.

I politiskt upprörda tider, i tider av religiös väckelse, slutligen ock i stunder av gemensam fara, kan idéen på en gång riva tusende med sig, därför att stundens villkor äro sådana, att samma idé hos tusende *måste* väckas samtidigt. Och väckes den ej av sig själv, eller kommer den ej genast till envælde i människors medvetande utan bevingas av andra tankar, så kan dock stundens gemensamma spänning och människors ömsesidiga förstående vara sådant, att det blott behövs ett enda tändande ord, en gest, en vink, ett anskri, för att hos tusende bringa en och

samma tanke till makt, för att i ett ögonblick förvandla en skara av skilda individer till en enda besjälad kropp, i vilkens strävan och intresse de skilda jagen uppgå och försvinna.

Kraftigast smittande äro de idéer, som röra rent lekamliga livsvärden, t. ex. möjligheten av *dödsfara*. Dödsskräcken är den mest förenklande, individuella olikheter mest utplånande av alla våldsamma känslor. Den kommer folk att glömma alla andra hänsyn; personlig värdighet, stolt-het, anständighet, blygsel, alla dessa vackra egenskaper som kulturen synes hava etsat så djupt in i människo-naturen. Det visar sig att etsningen stannat i skalet; den har icke i minsta mån modifierat kärnan i denna natur — livsbegäret. Se där, varför kulturen förmår så litet inför dödstanken. Men å andra sidan är gemensam döds-fara stundom ägnad att frambesvärja vida ädlare drag än den blinda självbevarelseinstinkts yttringar. Människor kunna i sådana stunder utan hänsyn till stånd och villkor närma sig varandra med en rörande primitiv vänskap, som vardagslivet icke känner.

Nära förbunden med livsbegäret äro sålunda *de religiösa känslorna* och väl även *de politiska*, när dessa omedelbart beröra människors ekonomiska och sociala existens. De religiösa känslorna i sitt mest omedelbara skick innebära ju föga mer än ett starkt livsbegär, ett begär efter liv utöver detta livet, ett krav på ett bättre liv som ersättning för ett uselt jordeliv. Den religiösa väckelsen skulle aldrig kunnat samla människoskarorna till ett sådant samförstånd, till en sådan varje personlig skillnad utplånande massverkan av samma tändande föreställning, om den icke innerst haft sin grund i detta primitivt mänskliga eller rättare animala livsbegär. Den religiösa väckelsens tidsperioder hava ofta sammanfallit med de lekamliga hemsökelsernas tider, då påminnelsen om detta livets elände och sorgliga kortvarighet kraftigare än någonsin frammanade

hoppet om bättre tider i ett annat liv. En sådan tid var också medeltiden. Den var mer än någon annan kulturperiod hemsökelseernas, eländets och lidandets tid; jorden var en jämmerdal, och starkare än någonsin knöt sig livsbegäret till förhoppningen om en annan, bättre tillvaro bortom graven.

Människornas längtan har då sträckt vingarna till flykt, allas tankar hava fylkat sig som en skock flyttfåglar kring en gemensam idé, mot ett hinsides efterlängt mål.

Det är med idéer som med lekamliga värdesaker, de äro mer eller mindre gångbara. En del äro dyrbarheter för ett fåtal, andra äro mynt för alla. Med de religiösa idéernas gångbarhet kunna de politiska och sociala ännu ej upptaga tävlan, ehuru en tendens i denna riktning är utmärkande för vår tid. *Religion och politik* hava ju ock mycket gemensamt. Det hinsides målet, växlarna på ett liv efter detta lockar själarna och samlar dem i gemensam extas, och på samma sätt och med en snarlik hänförelse lockar idén om det sociala framtidsidealet. En nyvagnad fosterlandskärlek åtföljes ofta av stegrad religiositet, och så hava vi på nära håll fått iakttaga, huru ett folk, som nyligen genombävats av en politisk lyckodröm, kort efteråt hemfallit åt religionssvärmeriets konvulsioner.

Den, som vill studera de religiösa företeelsernas psykologi, bör icke välja de vanliga kyrkorna. Kyrkopubliken är lika brokigt sammansatt, lika heterogen som t. ex. teaterpubliken. Där råder samma dissonans bland andarna, ty var och en kommer ju dit, dragande på sin egen specielle avgud, som han icke släpper ur sikte.

Att fånga blickarna, binda uppmärksamheten, samla alla till en homogen massa, som vibrerar i lydig resonans med sin andlige ledare, det lyckas ej i kyrkorna. Man måste i tider av väckelse söka upp baptisternas och metodisternas predikolokaler för att se uppmärksamheten så

bunden, att en verklig andakt, och ur andakten hänryckning, extas och andra religiösa samkänslor växa fram. Nyligen har en sådan våg av stegrad religiositet gått över landet. Den hade sitt ursprung i Norge och begynte redan tidigt visa en del abnorma egenskaper. Dess ledare, den norsk-amerikanske prästmannen *Barratt*, gav från början åt rörelsen en exentrisk riktning, vilken som bekant på vissa håll urartade till mycket störande uppträden, varunder särskilt *tungomålstalandet* gjort väsen av sig. Den, som under denna tid besökt de frireligiösa kapellen, har haft rikligt tillfälle att studera de religiösa föreställningarnas massverkan. Församlingen, redan från början homogent sammansatt, uppmärksam och andäktig, gripes snart av hänryckning. Slutligen når den andliga temperaturen den smältpunkt, då själarne flyta ut i ett extatiskt tillstånd, församlingen är då en enda kvidande, suckande och Jesusropande massa, vari tungomålstalandet såsom eruption av den undermedvetna ingivelsen här och var låter höra sig. Sådana platser äro andliga masugnar, där själarne gripas och sammansmältas.

Även de politiska klubbarna kunna erbjuda betingelser för en dylik överretning av känslorna intill hänryckning och extas.* En dylik stegring av nervlivets yttringar är knappast möjlig annat än i en större folksamling. Genom imitationen och exemplet stiger oupphörligen individens känslöstämning, den psykiska jäsningen i denna massa av människosjälar är en ömsesidig process, vartill varje individ bidrager, men vilken våldsammast urladdar sig i de hjärnor, där motståndet är svagast.

Att verklig sinnessjukdom bryter ut i sammanhang med dylika religiösa eller politiska orgier är icke sällsynt. Under den tid den Barrattska rörelsens vågor gingo högt i vårt land, emottog jag på Stockholms hospital

* Särskilt bland sydligare, mera varmblodiga folk är det icke så ovanligt, att herrar deputerade få konvulsioner och måste utbäras ur församlingen.

tvenne personer, som tagit alltför ivrig del i de tungomålstalande bönemötena och slutligen blivit sinnessjuka. Litet emellanåt har man sett dylika uppgifter i tidningarna från andra delar av vårt land. Men jag vill bifoga den upplysningen, att här som alltid var det personer, vilka hade stora anlag för sinnessjukdom; det nervretande i de religiösa mötena var blott den framkallande orsaken. Dylika abnorma rörelser äro farliga på det sätt, att de framförallt tilltala och locka till sig abnorma naturer, vilkas abnormitet då kan stegras till verklig sinnessjukdom.

Vi komma nu till de *intellektuella* och *moraliska* egenskaper massornas sjäsliv utvecklar. En del antydningar ha redan gjorts om dessa, men de kräva en något närmare analys.

Massornas sjäsliv är en enklare, mindre utvecklad psykisk tillvarelseform än individens. Det är ett oreflekterat, opersonligt och undermedvetet varande; det är icke ett tänkande i vanlig mening utan snarast ett uppgående och stillastående i vissa föreställningar eller på sin höjd en intellektuell rörelse inom vissa trånga föreställningskretsar. Massan suggereras av en idé, hänföres och ryckes med av densamma till ett instinktivt handlande, men uppfattar icke denna idé medvetet. Massan saknar därför fullständigt kritik.

Att massornas själstillstånd lätt övergår i extas framgår av de andliga farsoternas historia, allt ifrån Dionysoskultens bacchantiska utsvävningar till senare tiders religiösa orgier. Extasen har mycken gemenskap med de tillstånd vi här studera, den har samma opersonliga och oreflektade karaktär som dessa.

Bland egenskaper, som utmärka massornas sjäsliv, sakna vi sålunda *intelligensen*, *förnuftet*. Hopen är icke mottaglig för logiska utläggningar. Det är de starka känslorna och de enkla föreställningarna, de lättbegripliga bilderna och idéassociationerna, som finna vägen till massans

uppfattning. En folktalare måste vara något helt annat än en filosof. Han måste låta sina argument löpa på samma planlösa sätt som hopens stämning skiftar, med den största smidighet måste han foga sig efter det, som ligger i luften. Först sätter han sig in i församlingens känslor, och sakta söker han modifiera dessa känslor i önskad riktning. Han är ett slags hypnotisör i stort. För-siktigt vänder han sig i varje ögonblick om och bedömer verkan av sina ord, och på detta sätt drager han sakta och varligt massorna med sig. I sitt tal begagnar han enkla och kraftiga medel, samma sak varieras i olika bilder, ty samma sak bör åter och åter upprepas. *Upprepningen* är ett av de kraftigast verkande suggestionsmedel en talare kan använda. I upprepningen ligger som bekant bland annat *annonsernas* och *reklamernas* psykologiska verkan. Vem i all världen skulle bry sig om de braskande annonserna om salubrin, azymol, lazarol, lysol, elektriska kraftbälten o. s. v., om de ej, utan det minsta åtgörande från publikens sida, trumfades in i dess hjärnor genom tusenfaldig upprepning? Det är också gagnlöst att reta sig över dessa ofta så vilseledande annonser. Skulle man lyckas rätta ett absolut överdrivet påstående i en sådan annons, finge man själv göra reklam för sin mening. Ja, annonsera den på husknutarna. Dessa annonser gå icke de vanliga förståndsvägarna utan tvingas in i medvetandet rent mekaniskt. Den oändlighet intryck publiken erfar från skyltar, tidningsannonser, husknutar, bergväggar o. s. v. summeras och ger småningom upphov till en uppdykande föreställning, ett plötsligt infall, en hastigt påkommande köplust. Samma metod måste folktalaren använda, med urskillning och i rätta ögonblicket. Det går ej att tala efter ett förut skrivet koncept. Massan måste suggereras, ej överbevisas. — För klara fakta och en nykter bevisföring har massan ingen smak. Den gripes däremot av de starka känslorna och jagar efter illusioner och

chimärer. Under hela den historiska utvecklingen hava folken gått fram i detta tecken, illusionernas molnstod glider alltid framför massorna. Men, såsom *le Bon* framhåller, varje ras bär sina ödeslagar inom sig och det är kanske just till dessa lagar massan omedvetet lyssnar, då den rusar åstad efter det skenbart oförnuftiga.

Det kräves givetvis en frigörelse av mycket starka känslor och i övrigt rätt exceptionella förhållanden för att åstadkomma den sammansmältning av själarna, som äger rum på ett extatiskt bönemöte eller i en folkmassa under politiska omvälvningstider. Emellertid kan man utsträcka studiet av massornas sjäsliv och massornas andliga prestationer även till mindre homogena församlingar och människogrupper. Så fort människor sammanföras av gemensamma intressen, konventionella hänsyn, av nöjeslystnad, av pratlystnad, av nyfikenhet o. s. v., så fort de i det dagliga samlivet finna en flyktig anledning att mötas, framtingas de individuella likheterna och undanträngas olikheterna, och där bringas till stånd en ömsesidighet och ett utbyte, som modifierar sjäslivet och åstadkommer ett slags *kollektiv anpassning* för stunden. Människor hava ju ock mycket gemensamt, oavsett intressena för dagen, klassintressena, föreningsintressena, yrkesintressena, äga de flesta människor på botten av sin personlighet en oklar rymd av mer eller mindre naiva föreställningar, trosföremål, religiösa och andra djupt rotade meningar, modefördomar, vördnad för bruk och plägseder, nedärvda traditioner, ett slags *bottenvänning*, där de kunna mötas i det bästa samförstånd. Många människor leva egentligen hela sitt liv i en sådan bottenvänning, i alla händelser nedstiga de dit då de träffas. Där har man det alltid bekvämt, där låter man tungan gå utan att man behöver tänka. Ur detta intellektuella halvdunkel utgår den *allmänna opinionen*, som är ett tusenstämmigt sorl av alla dessa ord utan tankar och vilken alltså, intellektuellt sett, aldrig kan tagas på allvar.

Schopenhauer säger i sin intressanta om ock litet ensidiga betraktelse över ensamhetens fördelar, »Wer unter Menchen zu leben hat darf keine Individualität».* Detta innebär givetvis rätt mycken sanning. En alltför stark individualitetskänsla låter sig sålunda dåligt förena med en kollektiv anpassningsförmåga. Det finnes väl också människor, som odla sin individualitet med rent sjuklig omsorg, och vilka i stället för en social anpassningsförmåga hysa verklig skräck för samvaron med en större mängd människor. De kunna sålunda på grund av sjuklig rädsla (vad man i psykiatrien kallar fobi) ej besöka en konsert, en föreläsning, en teaterföreställning; samvaron med mycket människor är dem olidlig, och denna känsla verkar därjämte generande och hinderligt på intelligensen. *Guy de Maupassant*, som ej synes hava varit fri från denna fobi, beskriver sina intryck i sällskap med människor. »Huru många gånger har jag ej konstaterat,» säger han, »att intelligensen sväller och växer, då man är ensam, men minskas och sjunker, då man på nytt blandar sig med andra människor. Samvaron, allt som säges, som man måste åhöra, lyssna till och besvara, återverkar på tanken. Ett ständigt kommande och gående från huvud till huvud av idéer, gör att nivån slutligen kommer att utgöras av de församlades medelintelligens. En enstaka individs förmåga av intellektuellt initiativ, skarpsinnighet och ingivelse kan försvinna, när han blandar sig med en mängd andra.» *Maupassant* var otvivelaktigt alltför känslig och beroende av sina fobier för att kunna begagna *Schopenhauers* råd, vilken till skydd mot en alltför störande intellektuell blandelse rekommenderade »att man i sällskap alltid medtager något av sin ensamhet». — Samma erfarenhet som *Maupassant* uttalar för övrigt även *Lamartine*, men han gör det på ett friskare sätt, då han säger: »Il faut se séparer de la foule pour penser — et s'y confondre pour

* I umgänget med människor behöves ingen individualitet.

agir»* — och *Goethe* slutligen, typen för det sunda geniet, framhåller, att ensamheten visserligen kan skapa talangen, men endast samvaron med människor skapar karaktären.

*

Den framstående italienske sociologen *Scipio Sighele*, som skrivit åtskilliga arbeten om massornas sjäsliv, har i sin bok »om sekternas psykologi» ett kapitel, som på ett synnerligen övertygande sätt bevisar sanningen av det gamla ordstävlet »många kockar — dålig soppa». Kapitlet har till överskrift: »*Mot parlamentarismen*».

Det är, säger *Sighele*, en mycket utbredd trosartikel, att en fråga bättre utredes av flera personer än av en ensam. »Optimisten torde härleda denna sats ur mänsklig blygsamhet, pessimisten ur en ännu mänskligare svaghet: önskan att slippa vara ensam om ansvaret.» — *Sighele* visar med en del exempel, huru opålitliga resultaten ofta äro av jurydomar. En av synnerligen framstående och erfarna män sammansatt jury kan mången gång avge ett beslut, som är överraskande undermåligt.

Vi leva här hos oss i kommittéernas tidevarv och i kommittéernas förlovade land, och det torde mellan läsningen av alla kommittébetänkanden kunna ha sin nytta att reflektera något över *kommittéernas psykologi*. Männe icke resultaten av de kommittéer blivit de bäst lyckade, där arbetet inom kommittéen utförts av *en enda*, medan övriga medlemmar blott delat äran och kvitterat sina arvoden. Äro alla medlemmar i en kommitté lika energiska, kan det ju hända, att arbetssättet rätt mycket påminner om en fotbollstävling, där en tämligen enkel uppgift blir ytterst segsliten. Diskussionen driver än åt ett håll, än åt ett annat, och slutligen sparkas frågan på sned och går utanför målet.

Max Nordau har med en rätt enkel och träffande

* »Man måste skilja sig från hopen för att tänka men blanda sig med den för att handla.»

kalkyl sökt bevisa riktigheten av den onekligen rätt nedslående satsen, att *en församling av mycket framstående män i allmänhet åstadkommer ett medelmåttigt resultat*. Varje medlem av församlingen är visserligen i och för sig en betydande kapacitet, men i den mån kapaciteterna äro heterogena (och oförenliga) blir vars och ens förmåga inom församlingen ett dött kapital. Vid sidan av sin speciella förmåga eger dessutom var och en en viss rest sunt bondförstånd, som för alla är gemensam, identisk, och som därför bestämmer utslaget. Resultatet blir alltså ett slags intellektuell siktning, där de bästa möjligheterna förbli obrukade och stanna i sikten, medan det jämnstrukna och ytterst medelmåttiga går igenom. Det är den gamla satsen: »Senatores boni viri, senatus autem mala bestia,» vilket i en tämligen beskedlig översättning lyder: »senatorerna äro bra, men senaten är så mycket sämre».

*

Hava vi sålunda ringa anledning att berömma massornas intelligens, så hava vi ännu mindre skäl att högakta massornas moral. Ingenting försvinner så lätt i massan som den enskildes ansvarskänsla (*Le Bon*). Vad individen förbryter under inflytande av de känslor, som utvecklas i en pöbelhop, är ju ock till stor del massans förbrytelse.

I massorna försiggå andliga jäsningsprocesser (*Enrico Ferri*), varunder en vildhet och en moralisk onykterhet utvecklas, vilka mänskligt sjäsliv eljest ej mäktar frambringa. Varje individ efterapar och smittas av alla de andras skrik och vilda gester, och ursinnet växer som regel i proportion med antalet. Fruktansvärd är massan i den tillvarelseform vi kalla »hopen», eller med ännu smärre anspråk på moraliska prestationer »pöbeln», och i upprörda tider kan en samling hedervärda borgare degene-

rera till en pöbelhop. »Massan är,» säger *Sighele* i sitt arbete »La foule criminelle», »i allmänhet mera disponerad för det onda än för det goda. Hjältemod, dygd och godhet kunna vara individens egenskaper, men de äro aldrig eller nästan aldrig egenskaper hos massan. Den mest alldagliga iakttagelse besannar dessa ord; man har allt att frukta, ingenting att hoppas av hopen. Det är ett allbekant faktum, att en brottsling eller en sinnessjuk människa förmår rycka hopen med sig till en förbrytelse, men däremot är det vida mer sällsynt, att en modig eller ädelsinnad man förmår lugna och avleda massorna. Massornas psykologi är rik på överraskande fenomen, men dessa överraskningar äro vanligen av en nedslående art. Hundra eller tusen människor, som uppträda i samlad skara kunna begå handlingar, dem ingen enda av de hundra eller tusen ensam skulle begått. Men å andra sidan lämna sällan hundra ypperliga män ett ypperligt resultat, oftare är resultatet medelmåttigt, stundom rent av uselt. Massan är en terräng, där det ondas bakterie lätt utvecklar sig, medan det godas bakterie nästan alltid dör av brist på näring.»

Revolutionernas historia innehåller som bekant fruktansvärda kapitel, fyllda av pöbelns missgärningar. Jag påminner i förbigående om septembermorden i Paris 1792, kommunardernas framfart 1871 o. s. v. Människans primitiva vilddjursdrifter, mordlust och blodtörst, och mycket annat, som knappt kan nämnas, genombryter alla hämmande inflytelser. Vi hava ej tillfälle att fördjupa oss i denna för övrigt så väl bekanta del av massornas psykologi; jag vill blott framhålla den betydelse, vissa bröttsliga element alltid spela i en sådan pöbelhop. Det är denna samhällets bottensats, från vilken vid alla upplopp suggestionen till våldsamheter utgår, och massan ryckes med av deras exempel och förlorar snart nog all moralisk besinning.

Vår tids kriminalister ha även diskuterat den frågan, i vad mån en person, som begått en förbrytelse under ett

upplopp, en strejk o. s. v. är fullt ansvarig för detta brott? Frågan är svår och måste i varje särskilt fall noggrant prövas. Viktigt är för det första, att skilja ledarna av ett upplopp från den övriga massan. Därefter bör man ihågkomma en erfarenhet, som bland annat även framgår av de hypnotiska suggestionsförsöken. En individ, som suggereras att begå en förbrytelse, är knappast i stånd att realisera en sådan omoralisk eller brottslig suggestion, med mindre han är disponerad därtill genom ringa moralisk motståndskraft och brottsliga tendenser. Detsamma torde gälla de förbrytelser, som begås under inflytelsen av en massuggestion vid ett upplopp, under en strejk o. s. v.

Intressant är att se huru vissa domstolar utomlands, särskilt Italien, påverkade av moderna straffrättsliga åsikter, bedöma dylika fall. Vid ett vanligt upplopp göra de, såsom vissa kriminalister förordat, gällande *halv* tillräknelighet. Dock göra de skillnad på förbrytelser begångna av massan i vanlig mening, av hopen, pöbeln o. s. v. och förbrytelser begångna av *socialpolitiska*, och andra korporationer som ej handla planlöst och drivna av slumpen, utan i ett visst medvetet mål, efter ett överenskommet program.

*

Massornas psykologi är ett ämne så rikt på detaljer, att man i ett kort föredrag blott förmår omnämna de viktigaste, och även dessa på ett flyktigt sätt. Innan jag slutar, vill jag helt kort vidröra en sådan detalj av mitt ämne, som har en viss påfallande och aktuell betydelse. Vad är ett auditorium? Efter alla de fula saker, ni hört om massan, vill jag nu säga, att ett auditorium är en mycket heterogen massa, om ens någon massa alls. Den enda tendens till bildningen av ett massans själsliv hos auditoriet ligger i en svag kollektiv anpassning mellan alla de närvarande och i förhållandet till före-

låsaren. Ett gott förhållande mellan auditoriet och föreläsaren är en så behaglig detalj av massornas psykologi, att jag icke kan förbigå densamma utan ett tacksamt erkännande.*

2. Andlig smitta.**

Efter den allmänna överblick av ett mycket omfattande ämne, som vi lämnat i det föregående, skola vi nu något mera detaljerat behandla några yttringar av massornas sjäsliv, de s. k. *andliga farsoterna*. Min skildring återgiver blott några av de viktigare av dessa. — Flertalet av de skildrade äro här ovan med några ord omnämnda, men det synes mig både lämpligt och önskvärt att till det redan sagda kunna foga en utförligare redogörelse.

Verkan av fruktan och skräck. Pesten och dess inflytande på medeltidens människor.

På grund av ogynnsamma yttre förhållanden, osundhet och brist, torde medeltidens människor hava företett påfallande drag av svaghet och degeneration. Att döma av samtida avbildningar utgöra de en mindre kraftig typ än senare tiders människor med smala ben och utstående magar, och deras huvudomfång var, såsom av kranier från dessa tidevarv framgår, mindre än i vår tid.

Av alla de yttre hemsökelse, som verkade bestämmande på medeltidsmänniskans nervösa beskaffenhet, hennes sjäsliv och livsuppfattning, kan ingen vare sig i betydelse eller gräslighet mäta sig med *pesten*. Detta ord bär ännu med sig en svag genklang av all den fasa, varmed

* Föredrag hållet vid sommarkurserna i Stockholm i juli 1907.

** Det följande utgör delvis innehållet i några föredrag i samma ämne hållna å Arbetare-Institutet i Stockholm febr. 1906.

det under århundraden uttalats. Pesten ingår såsom ett viktigt och färgstarkt moment i den tidsbild, som är de andliga epidemiernas bakgrund, och den har ej oväsentligt bidragit att framkalla det abnorma nerv- och själsliv, den sannskyldiga *folkhysteri*, som var orsaken till åtminstone en del av dessa farsoter. Jag skall därför i korthet skildra pesten och dess härjningar:

Redan i 6:te seklet övergicks Europa, Asien och Afrika av en fruktansvärd pestsjukdom, som förebadades av järtecken och ledsagades av jordbävningar. Detsamma upprepades i 14:de seklet. Under åren 1348—1382 rasade den *svarta döden*, hos oss kallad *digerdöden*. Jordskälv och jordbävningar inledde eländet. En mängd städer i Italien såsom Neapel, Rom, Pisa, Bologna, Padua, Venedig m. fl., skakades ansenligt, hela orter försvunno, borgar, hus och kyrkor sammanstörtade och begrovo en massa människor. Dessa jordbävningar upprepades sedermera intill 1360 och förnummos över hela Europa ända upp i höga Norden. Stora och underbara meteorer varsnades på himmelen och iakttogs med undran och fasa; över det påvliga palatset i Avignon stod på morgonen den 20 dec. 1348 en eldpelare och kunde under en timme betraktas; i augusti samma år syntes över Paris en eldkula. Av dylika och andra järtecken och olyckor såsom översvämningar, gräshoppsvärmar, missväxt m. m., varslades den svarta döden, som nu gjorde sitt intåg i Europa. Den utbröt ungefär samtidigt, år 1348, i Norra Italien, Södra Frankrike (Avignon) och Spanien och bredde sig härifrån vidare. Symptomen voro desamma som i sjätte århundradet. På grund av svarta fläckar, som uppstodo i huden, kallades sjukdomen i Tyskland den svarta döden, i Frankrike »*peste noire*» (den svarta pesten).

Denna pest har beskrivits av bland andra skalden *Boccaccio*, som var ögonvitne till dess härjningar i Florens. Här voro pestens vanliga och mest karakteristiska symptom

hölder, först i ljumsktrakten och axelhålan och därefter över hela kroppen samt svarta eller blå fläckar på armen eller läret och även å andra ställen av kroppsytan. Döden inträffade inom de tre första dagarna efter de första tecknen. I orienten voro de första symptomen ofta blödningar från näsan och blodiga upphostningar eller liknande kräkningar. — I denna pest dogo i Florens 60,000, i Venedig 100,000, i Sienna 70,000, i Paris 50,000, i Avignon, påvarnas dåvarande residens, 60,000, i London minst 100,000 människor. Av endast barfotamunkar i Tyskland dogo över 124,000, ett bevis för att sårnader å fötterna ofta varit infektionens ingångsställe. I hela Europa, som på denna tid ägde omkring 105 millioner invånare, *dogo 25 millioner, d. v. s. omkring fjärdedelen*. Många trakter blevo fullständigt folktomma. Mest förhärjade blevo vissa delar av norden, en del trakter av Sverge och Norge, samt Italien. I sistnämnda land dogo halva invånareantalet. — Den fasa, som pesten in jagade i sinnena, kunde blott ökas av den allmänna okunnigheten, läkekonstens fullständiga hjälplöshet samt den gängse vidskepelsen. Man hade ju ingen aning om betydelsen av de enklaste försiktighetsmått. Man vadade i orenlighet. Det var ju på den tiden en skam att hålla rent utanför sin egen dörr; avskräde och smuts fick kvarligga, där det kastades. När sedan pesten dagligen dödade tusentals människor, fylldes luften av den förfärligaste stank, ty man kunde icke medhinna någon ordentlig begravning. På en del ställen vigdes floderna till kyrkogårdar, och liken utkastades massvis i vattnet. På andra ställen, såsom i Wien och Paris, grävdes stora massgravar utanför städerna, sedan alla kyrkogårdar redan voro överfulla.

Samtida skildringar giva en livlig bild av den förfäran som grep människorna. I Lybeck — Nordens Venedig — råkade invånarna vid pestens utbrott i sådan skräck, att de som i vansinne togo avsked av livet. Köpmännen förde sina ägodelar till klostren för att vid altaret befria

sig från allt jordiskt. För munkarna hade guld det icke längre något värde, det kunde blott draga döden med sig. De stängde klosterportarna, och utomstående kastade sina tillhörigheter över murarna för att på detta sätt fullgöra det sista fromma offret till sina själars frälsning. Sedan farsoten här var överstånden, trodde man sig vandra bland en befolkning av lik, ty genom luftens förpestande och i följd av den utståndna ångesten voro allas anleten dödsbleka.

Givetvis skulle allt detta elände bringa människorna ur jämvikten, vilka i sin okunnighet och ytterliga värnlöshet mot sjukdomen betraktade denna som Guds straffdom, som blott genom botövningar och fromhet kunde avvändas. Denna föreställning grep också omkring sig, och en egenomlig andlig rörelse, vilken även tidigare under medeltiden förekommit, väcktes av pesten på nytt till liv.

Överallt, i Ungern, Polen, Böhmen, Tyskland och Flandern bildades bland folket brödraskap av botgörare, de s. k. *gisslarna* eller *flagellanterna*, vilka också kallade sig *korsbröder* eller *korsbärare*. De togo folkets synder på sig och ville genom fromhet och självplågande avvända pestens gissel från mänskligheten. Dessa brödraskap av gisslare drogo omkring i väl ordnade processioner, föregångna av anförare och sångare. Alla gingo med sänkt blick och uttryck av sorg och förtvivlan i sina anletsdrag. Deras dräkt var dyster och utgjordes av en kåpa med röda kors på bröstet, ryggen och huvudet. Alla buro tredelade gissel, som voro försedda med knutar, och i ändarna väpnade med små vassa järnkors. Vaxljus och praktfulla fanor, sömmade i sammet och guld, förhöjde det högtidliga intrycket. Varhelst de tågade fram genom städer och byar, ringde det i alla kyrkor, och folket strömmade till för att under andakt och tårar åhöra deras sång och bevittna deras botgöring.

Två gånger om dagen gjorde de bot. De drogo då

parvis under sång och klockors ringande ut i det fria, och när de anlönt till den plats, där gisslingen skulle försiggå, klädde alla av sig till midjan. Därpå lade de sig i en vid krets i olika ställningar, var och en angav genom sin ställning den synd han begått; äktenskapsbrytaren låg med ansiktet mot jorden, menedaren låg på sidan och uppsträckte tre finger — och så gick ordensmästaren omkring och gisslade dem alla, den ene mer, den andre mindre, varefter han bad dem med en sedvanlig formel att stiga upp. Därpå begynte ett allmänt gisslande under sång och bön, att Gud måtte avända *pesten* från mänskligheten. Botgörarna underlät därvid ej att skrytsamt omnämna sin syndabot, antydande, att nu blandade sig deras blod med Kristi blod till mänsklighetens frälsning.

Botgörartanken var en av medeltidens mest smittande föreställningar. Den hade sitt ursprung i medeltidens onda samvete. Det onda samvetet var en egendomlig produkt av medeltidens tro och medeltidens sedeslöshet, en produkt av *dualismen* i liv och lära. Tid efter annan, när död och elände spred skräck bland människorna, vaknade botgörartanken och smittade höga och låga, så i trettonde århundradet under de i Italien förödande striderna mellan Welfer och Ghibeliner, så i det fjortonde, när pesten begynte rasa.

*

Pestens färd satte djupa spår i folkets själsliv. Allhärjaren, döden, blev i folktron en kroppslig verklighet, en spökgestalt, vilkens välkända skepnad sågs smyga omkring i farsotstider. *Dödsdansen* är ett under medeltiden mycket populärt motiv för konstnärlig behandling. Man ser huru benrangelsmannen med sitt oförändrade grin, lika mot alla, överraskar dem alla utan åtskillnad till rang och ålder. Påvar och biskopar, konungar och furstar, borgare

och bönder, jungfrur och matronor, alla måste dansa med döden. Ett annat ännu känslotarkare tema i medeltida konst är *domen*. Domedagen, vredens dag, som förhöjer dödens betydelse. Vredens dag med dess förfärliga antingen—eller. Till höger eller till vänster. Bland de utvalda eller bland de fördömda. Himmelen eller helvetet. Här är all religiös inspirations innersta rot och kärna. Alla tankars tanke. Alla fasors fasa. All döds yttersta skräck. Våldigare än av någon skildring i form och färg avslöjas detta mäktiga ämnes betydelse för medeltidens tunga och skräckslagna betraktelser i den bekanta mässan *Dies iræ*, vredens dag. Detta mästerverk av inspirerad fromhet skildrar bättre än någon realistisk kyrkomålning medeltidens uppfattning av domedagens betydelse.

Dessa väldiga föremål för medeltidens skräckfyllda fantasi, *döden* och *domen*, äro egentligen blott led i en tanke, som förer vidare till den verkliga huvudpersonen i medeltidens vidskepliga övertro, *djävulen*. Medeltidens djävulstro, som urartade till en verklig kult, vilken för övrigt icke upphör med medeltiden utan räcker långt in i nyare tid, skola vi göra vidare bekantskap med i sammanhang med *besattheten* och *hävöasendet*.

*

Det är klart att en så fruktansvärd sjukdom som pesten, vilken under ett fåtal år dödade 25 millioner eller omkring fjärdedelen av Europas invånare, skulle utöva ett skadligt inflytande på de efterlevande. Pestens moraliska följder voro bland annat en allmän skräck, som bragte folkmassorna ur jämvikten och gjorde dem retliga och nervösa. Även andra under medeltiden rådande yttre förhållanden, såsom dålig hygien, krig och osäkerhet, allmänt förtryck, lastbarhet, dryckenskap m. m. bidrogo att sprida en nervös sjuklighet och degeneration bland

folket. Denna nervösa sjuklighet tog sig bland annat uttryck i en rad egendomliga epidemier, som alla utmärkte sig av en obetvinglig lust att *dansa och hoppa*, och över huvud yttrade sig i häftiga rörelser, då och då stegrade till konvulsioner. Genom en samtidig benägenhet för efterrapning spred sig denna danssjuka med stor häftighet bland folket.

För att rätt förstå de nervösa symptom, som utmärkte dessa epidemier i det 14:de och 15:e århundradet, är det nödvändigt, att vi draga oss till minnes vissa förhållanden med avseende på människohjärnans funktioner. Stora hjärnans bark är under normala tillstånd bland annat säte för ett hämmande och ordnande centrum, den är ett organ för vår vilja, vilken på ett ändamålsenligt sätt reglerar kroppens rörelser. Om jag hör musik och ser andra dansa, kan jag väl känna lust att följa exemplet, men denna lust blir ej obetvinglig. Hjärnan behärskar sålunda, tack vare denna sin verksamhet av en högre ordning, vissa centra av lägre ordning, från vilka mera vane-mässiga rörelser, såsom gå, springa, hoppa, dansa o. s. v. hava sin utgångspunkt. När hjärnans verksamhet försvagas, förlorar den sålunda herraväldet över rörelserna, och dessa bliva ofrivilliga och automatiska. Dessa ofrivilliga rörelser äro antingen mera ordnade, detta är fallet i danssjukan, eller oordnade, såsom förhållandet är vid de anfall, som förekomma i fallandesot och hysteri. Danssjuka, epilepsi och hysteri äro sålunda symptom af ett svaghetstillstånd inom hjärnans högre funktioner och ett retlighetstillstånd i dess lägre centra. Därigenom uppstå de ofrivilliga rörelserna.

Det är vidare långt ifrån sällsynt att retbarheten i hjärnans lägre centra, då samtidigt självbehärskning och vilja äro försvagade, tager sig uttryck i en benägenhet för efterrapning. Om man själv är sömnig och trött, gäspar man, så snart man ser en annan person gäspa. Är man muntert stämd, drager man på mun, när man ser en annan

skratta, och ju nervösare en människa är, desto lättare smittas hon av en annan människas skratt.

Denna benägenhet att imitera kan under sjukliga tillstånd gå så långt, att de sjuka återgiva och efterapa varje gest, varje rörelse, som en annan person i deras åsyn utför, ja, de smittas med sådan begärlighet av dennes förehavande, att de ofrivilligt, som automater, återgiva varje detalj därav, skratta, gråta, hoppa, dansa, automatiskt. När en hysterisk person ser en fallandesjuk, händer det ej sällan, att han själv faller till marken och får konvulsioner. I övrigt träffar man denna benägenhet för efterapning hos idioter och vissa sinnessjuka, särskilt i sådana former av sinnessjukdom, som inträffa i ungdomen.

De symptom, jag här skildrat, danssjukan och de ofrivilliga muskelrörelserna samt benägenheten för efterapning, utmärkte alltså de andliga farsoter, jag nu skall beskriva. Den disponerande orsaken var skrämnel. Skrämsel har en förlamande inverkan på hjärnans verksamhet.

Det synes som om dessa yttringar av nervös sjuklighet med en alldeles särskild lätthet uppträda hos folkslag, som stå på en jämförelsevis låg kulturnivå. Epidemier, liknande dem som under medeltiden grasserade bland den lägre fattigare befolkningen i Italien, Rhenprovinserna och Holland, förekomma i våra dagar bland malajerna i Ostindien och vissa folkrazer i Japan.

Nyligen har en japansk sinnessjukläkare, professor *Sakaki*, beskrivit en säregen folksjukdom, som uppträder hos det s. k. Ainufolket i Japan, och jag skall här nämna några ord om densamma, enär den har en viss likhet med den i Italien i 14:e och 15:e århundradet uppträdande s. k. tarantismen.

Den japanska folksjukdomen kallas på Ainuspråket: »*Imubacco*» av »*Imu*» »vara rädd» och »*bacco*» »gammal kvinna». »*Imubacco*» betyder alltså en gammal kvinna som är rädd.

Denna sjukdom är så utbredd, att det icke finnes någon bland Ainufolket som icke känner densamma. Detta folk utmärker sig för en utomordentligt låg kulturgrad, bor i dåliga bostäder trots det kalla klimatet, är hemfallet åt dryckenskap och i alla avseenden degenererat. Sjukdomen kommer till utbrott genom skrämsel, och som Ainufolket framför allt är förskräckt för ormar, är den vanliga anledningen anblicken av en orm, någon större mask eller larv, eller blott den livliga föreställningen därom, exempelvis i drömmen. Med rädslan för ormar förknippas också vissa vidskepliga föreställningar, som förhöjer respekten för dessa djur. Enär de för sjukdomen disponerade leva i en ständig fruktan för ormar och för »Imubacco», och den besynnerliga åkomman är välbekant för folket, så framkallas en hel del fall därigenom, att personer skrämman varandra eller under skämt och spe reta varandra. Och så sprider sig sjukdomen genom psykisk infektion. Symptomen äro en intensiv skräck, som alldeles förlamar medvetandet, och under denna skräck kan man få de sjuka att efterapa allt, som de se andra göra. En del sjuka hade av professor Sakaki fotograferats i dansande och vilt gestikulerande ställningar, imiterande de rörelser, en ung Ainutolk tillsades företaga. Till och med de kommandoord, varmed tolken beledsagade sina vilda åtbörder, upprepades automatiskt. De stackars sjuka äro fullt medvetna om detta imitationstvång och kunna ej motstå det samma, då någon på skämt och för sitt nöjes skull sätter dem i gång därmed. De beklaga under tårar sin olycka: »Hur lider jag ej att nödgas efterapa alla dessa galenskapen.» »Hur olycklig är jag ej över att vara andra till åtlöje för min sjukdoms skull.»

Överensstämmande med Imubacco är en sjukdom, benämnd »*Latah*», bland malajerna, och tämligen likartade äro en del andra hos ociviliserade folk förekommande.

Såsom redan nämnt påminner sjukdomen hos Ainu-

folket i vissa avseenden om den i Italien under medeltiden förekommande »tarantismen».

Även denna egendomliga sjukdom var en epidemisk skräcknevros, m. a. o. ett slags folkhysteri, som hade sin orsak i skrämsel.

Sjukdomens hemland var Apulien, och den ställdes i samband med en därstädes förefintlig jordspindel, »taranteln», som hade rykte om sig att vara mycket giftig, och därför bland folket var föremål för verklig fasa. Om spindelns bett voro giftiga är ganska osäkert, men säkert är, att de i folkets fantasi fingo de hemska följderna. Tiden för »tarantismens» första uppträdande är sannolikt det av den svarta döden fruktansvärt förhärjade 1300-talet, då de stora massorna befunno sig i ett tillstånd av överretning, och deras fantasiliv av tidens övertro och hemsökelse var ytterligt uppjagat. I det andliga dunkel, fyllt av demoniska töckengestalter, vari folket levde, vaknade ångesten av minsta anledning. Tusentals människor smittades av samma föreställning, och den andliga farsoten grep omkring sig som kort förut pesten. Sin största utbredning erhöll dock tarantismen först under 1400-talet. Frukten för den giftiga spindeln hade då brett sig långt utanför Apuliens gränser. Den som blev biten — och vem kunde icke bli biten av någon slags ohyra — vände döden och hemföll åt en tröstlös förtvivlan, förlorade hörsel- och talförmåga och förhöll sig slö och likgiltig för livets vanliga lockelser. Men förnam han tonerna av en flöjt eller en cittra, slog han upp ögonen och började röra lemmarna, först långsamt och sedan i allt raskare takt, tills han slutligen greps av den allra vildaste dansyra. Till och med äldre klumpiga och tunga landsbor rycktes med af tarantellan och förde armar och ben i livlig och snabb danstakt, och genom städer och byar dansade massor av folk till tonerna av pipor, klarinetter och turkiska trummor, och överallt tillstötte nya av taranteln bitna stackare, som

väntade sig lindring av musik. Föreställningen om musikens hälsobringande verkan var ett arv från den klassiska forntiden. — En neapolitansk rättslärare i det 15:e århundradet, Alessander di Alessandro, berättar följande om en ung man, som gripits av tarantismen. Begärligt, med stirrande ögon, lyssnade han till trummans ton och rörde sig först med värdighet och så allt starkare och starkare, tills hans dans stegrades till den yttersta kraftansträngning och de vildaste språng. När musiken mitt under ett tillstånd av den största själs- och kroppsspänning plötsligen upphörde, föll han vanmäktigt tillsammans, låg livlös och utan att röra sig, men så fort musiken på nytt begynte, greps han åter av förtrollning och begynte ånyo samma ursinniga dans. Man trodde allmänt, att tarantelspindelns bitt genom musik och dans fördelades i kroppen och småningom under ihärdigt dansande kunde utdrivas därur, men blev blott det minsta spår därav kvar i ådrorna, så spred sig sjukdomen på nytt, och man tvangs då alltjämt till dans, så fort pipan eller trumman ljöd.

Liksom hos Ainufolket i våra dagar var sjukdomens uppkomst bunden vid en egendomlig rädsla för vissa djur. Denna skräck var allmän och sannolikt gjordes icke stor skillnad på spindlar, skalbaggar och vanlig ohyra. Vid minsta bitt väcktes ångesten och därmed den våldsamma suggestionen, att nu måste man dansa; började den ene, följde den andre med, ty exemplet smittade här mera än någonsin. Man kan ju icke heller tänka sig en mera infernalisk uppfinning än den idé, folket bildat sig om sjukdomens art. På samma gång man ansåg den i det närmaste obotlig, trodde man på en möjlighet, att dansen till slut skulle bota. Man dansade för att bota danssjukan. De arma tankarna gingo här i cirkel, och så gick också dansen i det oändliga. Man anskaffade nya spelmän, när de gamla tröttnade, för att ej behöva avbryta den hälso-

bringande dansen, ty upphörde musiken, föllo de dansande sjuka och uttröttade till marken.

Mången mera upplyst person betvivlade visserligen, att taranteln bett hade något att göra med tarantismen, och det berättas, att en förnäm prelat, biskop Quinzato di Foligno, vilken på trots och i tro, att det var ofarligt, lät bita sig av en tarantel, mycket svårt insjuknade och först, då musiken nödgade honom att dansa, fann någon lättnad. Andra präster, som ansågo under sin värdighet att dansa liksom förryckta, tillslöto sina öron för musiken, men hade slutligen intet annat val, än att antingen förgås av sjukdomen eller begagna det enda medel till lättnad, som stode till buds. Så ofria voro alltså den tidens människor, att även de mest upplyste mot sin vilja måste giva efter för den andliga smittan av en allmänt utbredd föreställning.

Tarantismen höll sig i Italien som en vida utbredd folksjukdom i ett par hundra år, och det myckna musicerandet till de sjukas botande blev efterhand en egenomlig sommarfest, till vilken särskilt kvinnorna bidrogo med alla medel, varför den kallades *il carnevalletto delle donne* (damernas lilla karneval). Stora skaror av spelmän drogo under sommarmånaderna genom landet. Alla, som varit bitna av taranteln eller trodde sig bitna, begynte dansa, massor av nyfikna, isynnerhet kvinnor, skockade sig kring det brokiga tåget och ådrogo sig sjukdomen, icke av spindelns bett, utan av det psykiska gift, som de begärligt insöpo med ögonen.

Småningom försvunno ur folkmedvetandet de skrockfulla föreställningar, som givit upphov till tarantismen, men tarantellan dansas ännu dag som en italiensk folkdans, vilkens ursinniga takt möjligen kan giva oss en föreställning om hur det gick till i forna tider, då man dansade för livet och mot sin vilja måste dansa.

Icke mindre underlig än tarantismen i Italien är den i Rhenprovinserna och Holland på 1300-talet grasserande *S:t Johennse-* och *S:t Veits-dansen*.

Vi befinna oss i Aachen år 1374. Skaror av män och kvinnor, kommande från Alemanien d. v. s. Tyskland, tilldraga sig befolkningens uppmärksamhet genom ett sär-egget beteende. Hand i hand taga de i ring och synbarligen icke mäktiga sina sinnen dansa de timvis i vildaste raseri utan att akta på de kringstående, tills de alldeles uttröttade falla omkull; därpå klaga de över den största beklämning, giva sig i vända, som förestode dem döden, till dess man kommer på den idéen att sammansnöra deras underliv med dukar, varpå de hämta sig och synas återställda tills ett nytt anfall inträder. Denna behandling av underlivet uppgives hava haft sin grund i en våldsamt upptrivning av detsamma, vilken inställde sig efter det myckna skrikandet och de häftiga rörelserna. En del väcktes till liv genom att man helt konstlöst dunkade dem i magen eller rent av trampade dem på dessa delar. Under dansen sågo de syner, deras ögon och öron voro slutna för verkligheten, de förnummo under extas andeväsen, vilkas namn de utropade; en del hade den föreställningen, att de dränktes i blodströmmar och tvungos av denna föreställning att göra höga språng. Andra sågo himmelen och varseblevo Guds son och hans moder. När sjukdomen hunnit utbildas blev den mera växlande i sitt förlopp med anfall liknande fallandesjuka, varvid de sjuka blevo medvetslösa, föllo till marken och fingo skum kring munnen, för att snart åter springa upp och på nytt under vilda gester börja sin dans.

Från Aachen spred sig denna andliga smitta till Nederländerna, vidare till Köln, Metz m. fl. ställen.

I Metz lära älvahundra *S:t Johannesdansare* hava genomströmmat gatorna. Lantfolk gingo från plogen, hantverkare från sina verkstäder, husmödrar från sina hem;

från alla håll tillströmmade människor och anslöto sig till den vilda dansen. Säckpipblåsare och andra spelmän, tiggare och allt slags pack begagnade sig av oredan, dansade med och fingo tillfälle att göra sig ett lättköpt förvärv. Över hundra ogifta kvinnor anslöto sig till det vilda och brokiga tåget som dansade genom gatorna och ställde kosan till templen och andra heliga platser; det hela urartade till orgier, och man märkte alltför väl, vilka begär som sluppit lösa under den religösa extasen.

Präster och munkarna uppfattade det hela som ett verk av demonerna och angrepo farsoten med besvärjelser.

En intressant iakttagelse under S:t Johannes-, S:t Veitsdansen och den italienska tarantismen voro de egendomliga idiosynkrasier d. v. s. fall av säregen smak eller avsmak för vissa ting, som märktes hos de dansande. S:t Johannesdansarna hade en oförklarlig motvilja mot de spetsiga snabelskor, som kort efter pestens utbrott omkring år 1350 kommit i bruk och tålde endast trubbiga skor; en ännu större motvilja visade de dock mot röda kläder och kunde av sådana bringas till raseri, likaledes påstås, att de ej kunde tåla att se någon gråta. De av tarantismen smittade hänrycktes däremot av den röda färgen, mången dansade med en röd klut i hand eller hade ögonen girigt fästa på någon röd dräkt hos de omgivande. Andra föredrogo svarta, gula eller gröna färger, och underliga berättelser finnas bevarade om denna egendomliga idiosynkrasi. Även till vattnet och det blå havet trånade de av taranteln bitna. Hos en och annan stegrades havets tjusning och dragning ända därhän, att de störtade sig i böljorna, liksom exempel finnas på S:t Veitsdansare, som kastat sig i en flod eller annat vattendrag, som oemotståndligt drog dem till sig.

Hos alla dessa medeltidens choreomaner, d. v. s. av den epidemiska danssjukan smittade, påträffar man en

underbar, obetvinglig lockelse att ryckas med av tonerna. Tarantismen är i detta avseende den märkligaste, men även S:t Johannes- och S:t Veits-dansarne föregingos av spelmän och dansade efter kända melodier. — På en teckning av *Peter Breughel den äldre*, som bekant en framstående flamländsk målare på 1500-talet, mest känd som skildrare av lantbefolkningens liv, ser man en rad av ursinnigt dansande äldre kvinnor; var och en hålles under armarna av två män. De främre fäkta så våldsamt, att de blott med besvär kunna hållas av karlarna, vilkas uppgift blott synes vara att tygla de rasande kvinnorna. I mitten av detta tåg dansa tvenne säckpipblåsare, i vilkas gälla musik de högljutt skrikande kvinnorna blanda sina röster. I bakgrunden synes ett lantligt kapell, där djävulsbesvärjelsen förmodligen skall försiggå.

Vår titelvignett återger en gravyr av Houdius efter samme Breughel, på hvilken man ser tvenne grupper av rasande, dansande och skrikande bondkvinnor på samma sätt som i den förra bilden, eskorterade av handfasta karlar. Genom landskapet rinner en flod, och den mindre gruppen befinner sig på en bro, där tvenne karlar hava ett drygt arbete att fasthålla en kvinna, vilken tyckes vilja kasta sig i vattnet.

Den efter S:t Vitus uppkallade S:t Veits-dansen var en epidemi, som i allt överensstämde med S:t Johannes-dansen och grasserade i Strassburg 1418.

*

Innan jag lämnar dessa dansepidemier, bör jag besvara, frågan: Vad hade S:t Johannes m. a. o. Johannes döparen och S:t Vitus med desamma att göra? Vad den senare angår är saken enkel. S:t Vitus var en av kyrkans (14) helige, vilken som gosse under Diocletiani förföljelser mot de kristna led martyrdöden och av legenden utsågs till speciellt skyddshelgon åt de danssjuka.

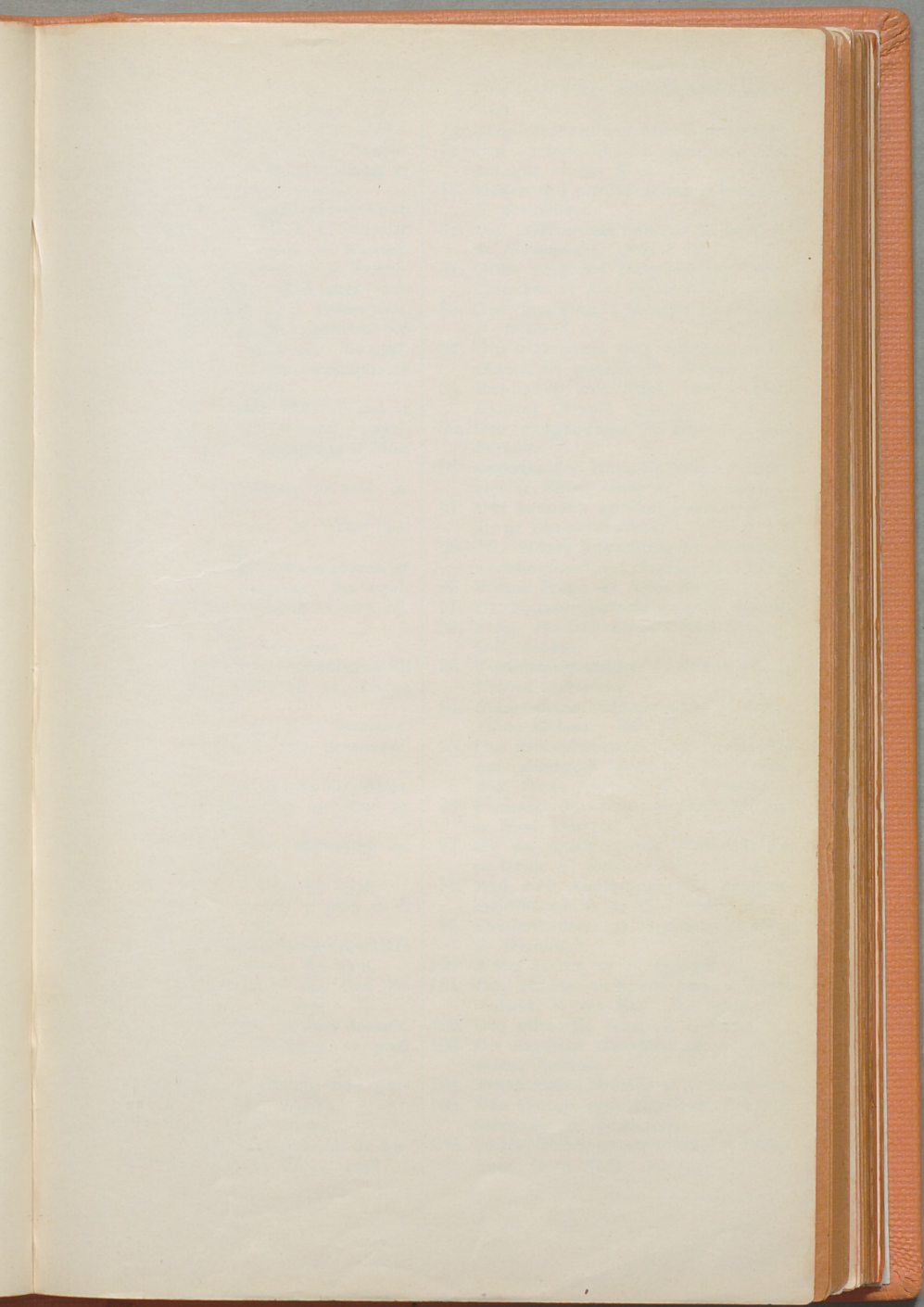
S:t Johannes-dansen fick, enligt Hecker, sannolikt sitt namn därav, att den utbröt kort efter midsommardagen och möjligen hade något sammanhang med de upptåg och vilda danser, som enligt urgammal tradition uppfördes kring midsommareldarna.

Det kristnade folket hade tagit i arv en mängd hedniska sedvänjor, som vidmakthölls i en delvis överflyttad mening, och sålunda firade man midsommardagen med de gamla eldarna, vilka möjligen genom något tankesammanhang mellan dop och eldens renande betydelse tändes till Johannes döparens minne. I själva verket fortfor hednisk naturmystik och därmed sammanhängande sedvänjor att utöva sin lockelse, änskönt allt sådant uttryckligen fördes på den lede frestarens konto. På dessa vägar torde folket ofta hava överraskats av den fruktade djävulen, och orimligt är icke, att en besatthetshysteri utbrutit vid ett sådant tillfälle. Yttre lidanden och nöd, översvämningar i Rhen-trakterna och ett olidligt förtryck från borgherrarnes sida säges även vid denna tid hava förberett folkstämningen. Men framförallt torde erinras att S:t Johannes-dansen följde som farsot omedelbart på den förfärliga »svarta döden».

Litteraturanvisningar:

- Scipio Sighele*: La foule criminelle.
 » Psychologie des sectes.
G. Tarde: L'opinion et la foule.
G. le Bon: Psychologie des foules.
I. F. C. Hecker: Die grossen Volkskrankheiten des Mittelalters.
Pompeyo Gener: La mort et le diable m. fl.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a title or header.

Main body of faint, illegible text, appearing to be several paragraphs of a letter or document.

Faint section header or title in the lower middle of the page.

Faint text at the bottom of the page, possibly a signature or footer.

44. Robert Burns av *Gustaf Frödning*.
45. Socialismen. av *Hj. Branting*. 2:a uppl.
46. Modersmålet och dess utvecklings-skeden av fl. dr *Karl Ljungstedt*. 2:a uppl.
47. Den svenska nykterhetsrörelsen av lektor *Johan Bergman*. 2:a uppl.
48. Kulturkampen mellan semiter och indoeuropeer. av doc. *K. L. Tallqvist*.
49. Fredsrörelsen av *Anna. B. Wicksell*
50. Billigare järnvägsresor av *K. Trotsig*.
51. Husdjurens yttre sjukdomar och deras behandling, av *J. Vennerholm*.
52. Socialdemokratin, dess uppkomst och utveckling, av *A. Danielson*. 2:a uppl.
53. Almanackan och tideräkningen av prof. *C. V. L. Charlier*.
54. Om naturkrafternas växelverkan av *Helmholtz*. Övers. av *Hj. Öhrvall*. 2:a uppl.
55. Individualism och socialism af *Ellen Key*. 2:a uppl.
56. Progressiv beskattning av prof. *K. Wicksell*. 2:a uppl.
57. Slaveriet i antiken av lektor *Joh. Bergman*. 2:a uppl.
58. Häxeriet och häxeriprocesserna av med. dr *Anton Nyström*. 2:a uppl.
59. Om psykisk uttrötning av prof. *Hj. Öhrvall*. 2:a uppl.
60. Norge av *Harald Wieselgren*.
61. Folkundervisningens anpassning till den moderna kulturen av läraren *Nils Ohlsson-Hörle*.
- 62—63. Om tobak av prof. *C. G. Santesson*.
64. Våra torvmossar av doc. *Sernander*. 2:a uppl.
65. Om naturvetenskapernas betydelse för världsåskådningen av *Karl af Geijerstam*. 2:a uppl.
66. Om sjukdomar hos sädeslag av lektor *Karl Starbäck*.
67. Bildning av *Ellen Key*. 3:e uppl.
68. Astronomi och kultur av prof. *C. V. L. Charlier*. 2:a uppl.
69. Sverges inre tillstånd under Karl XII av lektor *Hugo Larsson*. 2:a uppl.
70. Bergens uppkomst av doc. *Carl Wiman*. Med 22 fig. 2:a uppl.
71. Spanien och Kuba av *Emil Svensén*.
72. Om Norrlands näringar av prof. *A. G. Högbon*.
73. Förfälskningar av närings- och njutningsmedel av *John Landin*.
74. Gladstone av *Gustaf Siösteen*.
75. Om skidor och skidloppning av doc. *L. A. Jägerskiöld*. 2:a illustr. uppl.
76. Om insjöfisket och insjöfiskaren av *Carl Cederström*.
77. Skönhet för alla av *Ellen Key*. 3:e uppl.
78. Om arbetarnas konsumtionsföreningar av *von Koch*. 2:a uppl.
79. Några ord om Berzelius av lektor *H. G. Söderbaum*.
80. Om stjärnornas natur av fl. dr *N. V. E. Nordenmark*. Med 3 fig.
81. Olika slag av fortplantning inom djurriket av doc. *Jägerskiöld*.
82. Om lapparna i Sverge av prof. *K. B. Wiklund*.
83. Om släktnamn och antagandet av sådana av ingenjör *K. Trotsig*.
84. Renlighet och frisk luft av prof. *Hjalmar Öhrvall*. 2:a uppl.
85. Om skogsodling av kapten *G. von Paykull*.
86. Sagoskalden Hans Christian Andersen av *Hellen Lindgren*. 2:a uppl.
87. Det svenska språket i Amerika av fl. dr *Gustav Andreen*.
- 88—89. Några huvuddrag av fosterutvecklingen av prof. *Hammar*. Med 46 fig.
90. Victor Hugo av *Rich. Steffen*.
91. Ur bokens historia av prof. *Schüek*.
92. Från vår bokhandels barndom av prof. *Schüek*.
93. Författningstriden i Finland av red. *Valfrid Spångberg*.
94. Människans inälvsmaskar av lektor *Johan Erikson*. Med 35 fig.
95. Om individualitetens betydelse för det allmänna bästa av *John Stuart Mill*. Övers. av prof. *Hj. Öhrvall*.
96. Fornskandinaviska upptäcktsfärder av *Karl Ahlenius*.
97. Ur de djurfångande växternas liv av lektor *K. Starbäck*. Med 25 fig.
98. Råd och anvisningar till Sverges insjöfiskare av dr *Carl Cederström*.
99. Fredsrörelsen på 1890-talet av *Anna B. Wicksell*.
100. Adolf Hedén av *V. Spångberg*.
101. Om värden av späda barn av förste stadsläk. *R. von Post*. 2:a uppl.
102. Om villkorlig dom av *A. Rydén*.
103. De engelska rösträttsreformerna av *Gustaf Siösteen*.
104. Träldomen i Norden av *E. Sommarin*.
105. Vår kropps egna skyddsmedel mot bakterier av *A. Stecksén*.
106. Gustaf Frödings skaldskap av docent *Ruben G:son Berg*. 2:a uppl.

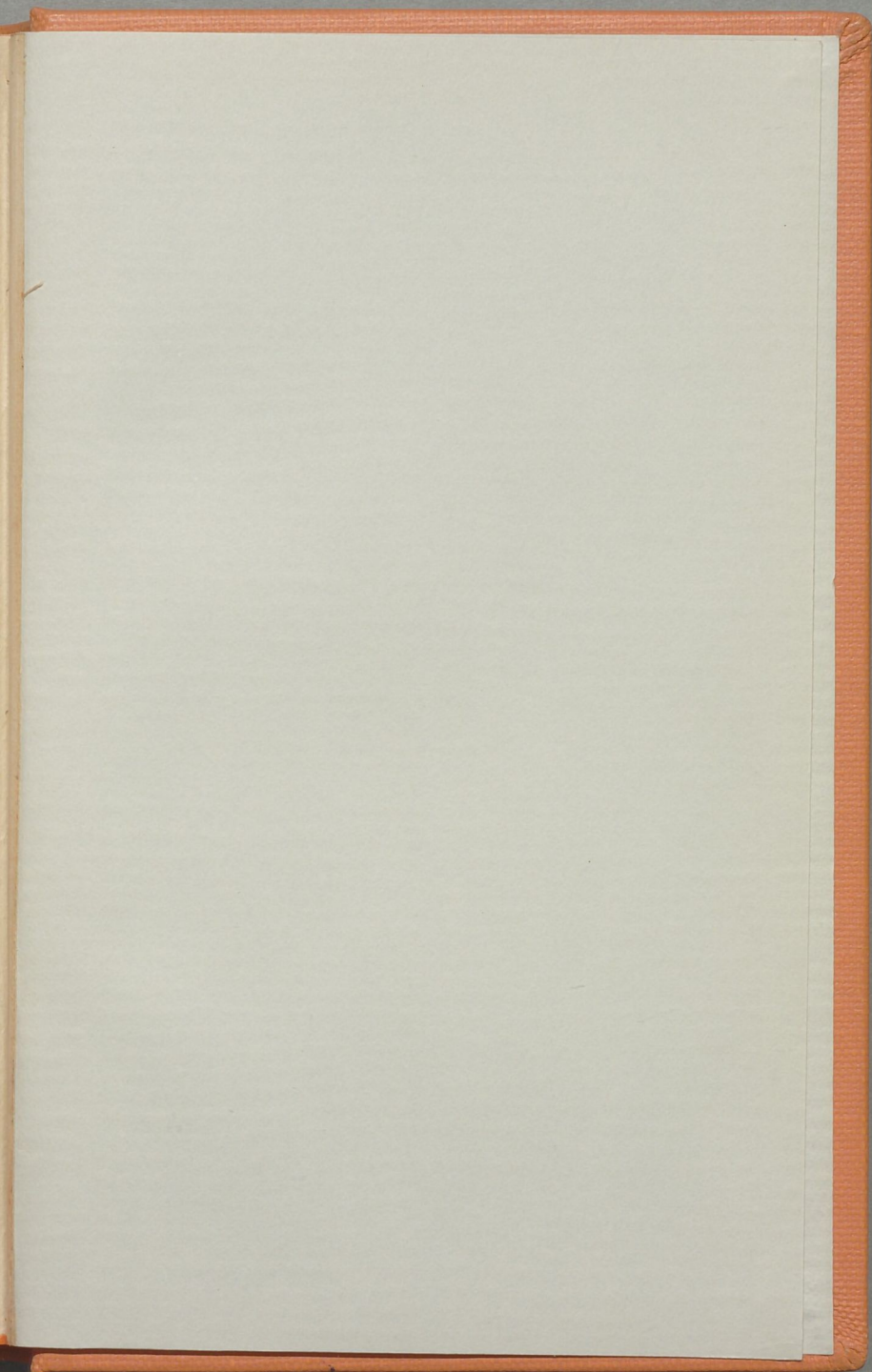
107. Den svenska arbetareskyddslagstiftningen och yrkesinspektionen av juris kand. *Georg Stjernstedt*.
108. Anders Fryxell av *Johan Bergman*.
109. Allianser mellan arbetare och arbetsgivare av prof. *K. Wicksell*.
110. Om folkbibliotek av *A. S. Steenberg*.
111. Bad är hälsa av dr *R. von Post*.
112. Runeberg av prof. *Sylvan*.
113. Rättigheter och skyldigheter gentemot statskyrkan. av *G. Stjernstedt*. 2:a uppl.
114. Striden om den danska statsförfattningen 1866—1901 av *P. Munch*.
115. Rygggradsjurens närmaste förfäder av fil. lic. *L. G. Andersson*.
116. Handledning vid elementära dissektioner. I. Däggdjuren av prof. *Hammar*.
117. Råd och anvisningar beträffande hönsens skötsel av *Joh. Byman*.
118. De veneriska sjukdomarnas betydelse av prof. *Welander*. 2:a uppl.
119. Åkerjorden av *A. G. Kellgren*.
120. Om läsning av *Georg Brandes*.
121. Om anstaltsvård av sinnessjuka av prof. *Frey Sænssoon*.
122. Ett modernrt renhållningssystem av dr *R. von Post*. Med 22 fig.
123. Regeringsformen av *C. G. Bergman*.
124. Skråtvånget av *E. Sommarin*.
125. Det skönas problem av *Rich. Bergh*.
126. De i Sverge i stort odlade kulturväxterna av *A. G. Kellgren*.
127. Kort översikt av vårt liförsäkringsväsende av *Sven von Sneidern*.
128. De smittosamma sjukdomarna och hemmen. I. Av dr *R. von Post*.
129. Socialiststaten och nutidssamhället av prof. *Knut Wicksell*.
130. Handledning vid elementära dissektioner. II. Fåglarna, av prof. *Hammar*.
131. Ett hem, dess byggnad och inredning av arkitekt *R. Östberg*. 2:a uppl.
132. De smittosamma sjukdomarna och hemmen. II. Av dr *R. von Post*.
133. Språkforskningens strid mot gällande dogm. Av prof. *H. Almkvist*.
134. Nordisk folktro och fornordisk religion av prof. *Henrik Schück*.
135. Carl Larsson. Av *Georg Nordensvan*.
136. Bruno Liljefors. Av *Tor Hedberg*.
137. Anders Zorn. Av *Tor Hedberg*.
138. Naturminnesmärken och naturskydd. Av doc. *Rutger Sernander*.
139. Tänderna och deras vård av tandläkare *Albin Lenhardtson*.
140. Henrik Ibsen av *Torsten Fogelqvist*.
141. Om rudimentära organ hos människan som bevis för hennes ursprung av prof. *Hjalmar Öhrvall*.
142. Första kammaren i Sverge och andra länder av red. *V. Spångberg*.
- 143—144. Kommunal rösträtt i Sverge av fil. kand. *E. Jön Thulin*.
145. Kommunal rösträtt i utlandet av fil. kand. *E. Jön Thulin*.
- 146—147. Våra vanligaste främmande ord jämte uttal och förklaringar av doc. *O. Östergren*.
148. Kristendom och moral av prof. *Edv. Westermarck*.
149. Religion och magi av prof. *Edv. Westermarck*.
150. Jordreformen av fil. dr. *Sven Brisman*.
151. Vattnet av fil. kand. *Hökan Sandqvist*.
152. Massornas själsliv och andlig smitta av prof. *B. Gadelius*.
153. Om besatthet och talande med tungomål av prof. *B. Gadelius*.

Skrifterna säljas även inbundna i band å kr. 2: 50. Hittills ha utgivits band I—XVIII (nr 1—150), varje band innehållande i regel 8 nummer.

Skrifterna redigeras av en av Studentföreningen Verdandi årligen vald Småskriftskommitté, bestående av fem medlemmar. Under 1907 har kommittén utgjorts av: *Anton Blanck*, fil. kand., Uppsala, *Ivan Bratt*, läkare, Stockholm (redaktör), *Otto v. Friesen*, professor, Uppsala, *Rutger Sernander*, docent, Uppsala, och *Hj. Öhrvall*, professor, Uppsala.

Återförsäljare erhålla goda villkor och antagas, även på obetydliga platser, om anhållan därom göres hos Verdandis Småskriftskommitté, Stockholm.

Verdandis småskrifter säljas i alla boklädore.

UP
ST
FÖR
VER
S
SK
15

Kungl. biblioteket, Stockholm

50001

000 056 682

19

www.books2ebooks.eu